

4 november republiek in de balie

teksten gezegd en gelezen tijdens onze voorstelling van 'de republiek' in de balie op maandag 4 november 2024.

inleiding

matthias de koning
jan g elburg
uit: 'iets van dat alles' 1982

demagogie

de waarheid is als wind.
dit huis heeft kieren. wind drukt een gezicht
van regen aan de ruit. ik zie geen wind;
ik zie de regen.

in huis beweegt de rook
van west naar oost. gordijnen seinen
beverige vrede. zand en as
vermengen zich achter mijn deur.
op plinten spelen dode vliegen leven.

ik luister naar de wind.

ik lieg; ik luister naar een huis van huilen,
het trappelen van water,
een dak van suizen, schuiven van papier.

er is geen wind: er is geen waarheid.

elburg

annette kouwenhoven
albert camus
uit: 'laatste cahiers'
augustus 1954 - juli 1958
vertaling: tatjana daan 2024

tolstojs grootvader van vaderszijde stuurde bij de
eerste sneeuwval zijn vuile was op arrensleeën van
rusland naar nederland, die vlak voor het voorjaar
met de schone was terugkeerden.

tolstoj: 'de politieke literatuur, die de voorbijgaande preoccupaties van de maatschappij reflecteert, heeft haar belang en kan noodzakelijk zijn voor de ontwikkeling van het volk; dat neemt niet weg dat er een andere literatuur bestaat, die de weerklink vormt van de eeuwige preoccupaties die alle mensen met elkaar delen, en die werken bevat die het volk in zijn hart draagt, een literatuur die voor ieder mens uit welk volk en welke tijd ook toegankelijk is, en zonder welke zich nog geen enkel sterk en temperamentvol volk heeft weten te ontwikkelen.'

camus

emma remmelts
aleksandr sergejevitsj poesjkin
uit: 'de mooiste van poesjkin'
vertaling: gents collectief van poezievertalers
2005

laatst bezocht ik weer
het stukje land waar ik, onmerkbaar haast,
als banneling twee jaren heb gesleten.
tien zomers zijn voorbij sindsdien en veel
verandering vond plaats in mijn bestaan,
gehoorzaam aan de wetten van het leven,
veranderde ook ik – maar hier ben ik

weer helemaal terug in het verleden,
het is als zwierf ik gisteravond nog
door deze bossen.

kijk. hier staat het huisje
waarin ik met mijn njanja heb geleefd.
het oudje is niet meer; ik hoor daarbinnen
haar zware stappen thans niet meer weerklinken,
verstild is nu haar nauwgezette pas.

op deze dichtbeboste heuvel heb ik
vaak ademloos gezeten en ik keek
dan naar het meer, in droef gepeins verzonken
en zag weer andere oevers, andere golven...
omzoomd door gouden akkers, groene beemden,
ligt weids en glinsterend het blauwe water.
een visser loodst zijn bootje langzaam door
het mysterieuze water en hij sleept
zijn karig net. de glooiing van de oever
toont hier en daar een dorpje – en daarachter
een scheefgezakte molen, moeizaam draaien
zijn wieken in de wind...

daar, op de grens
van de voorvaderlijke gronden, daar
waar steil een weg, door regen uitgesleten,
naar boven gaat, weet ik drie dennen staan.
de een wat verderop, de andere twee
wat dichterbij elkaar. wanneer ik hier
voorbijreed en de maan mijn pad verlichtte,
werd ik begroet door een vertrouwd geluid
het ruisen van hun toppen in de wind.
die weg nam ik opnieuw en zag die twee
weer voor me staan. ze zijn nog steeds als vroeger
als vroeger ook klinkt hun vertrouwd geruis.

maar nu is aan hun oud geworden wortels
(waar indertijd een lege, kale plek was)
een bosje opgeschoten, jeugdig, fris -
een groen gezin, hun kroost verdringt zich
in de beschutting van het naaldendak.
daar verder staat hun norse vriend, verlaten,
een oude vrijgezel en om hen heen
is alles net als vroeger leeg.

poesjkin

gegroet o jong en onbekend geslacht! niet ik
zal zien hoe jullie groot en machtig worden
en boven mijn drie dennen zullen rijzen,
hun oude toppen aan het oog onttrokken
van al wie langskomt. maar mijn kleinkind zal
naar ik mag hopen, jullie groeten horen,

wanneer hij, na een avond met zijn vrienden,
vol vrolijke en prettige gedachten,
voorbijloopt in het duister van de nacht,
en aan mij denken moet.

margijn bosch

isaac babel

uit: 'alle verhalen' 1917

vertaling: charles b. timmer and pieter zeeman

'isaac babel schrijft ergens in een notitie dat er
geen enkele reden is waarom een goed bedacht
verhaal op het werkelijke leven zou moeten lijken
want het leven zelf doet zijn uiterste best al om te
lijken op een goed bedacht verhaal' (dubravka
ugresic)

inspiratie

ik had slaap en was in een slecht humeur. op dat
ogenblik stapte misjka binnen om me zijn verhaal
voor te lezen. 'doe de deur op slot,' zei hij en hij
trok een fles wijn uit zijn zak. 'dit is mijn avond. ik
heb mijn verhaal af. en ik geloof dat ik ditmaal in
de roos heb geschoten. daar drinken we op,
ouwe.'

misjka zag bleek en zijn gezicht glom van het
zweet. 'idioten zijn het die beweren dat er geen
geluk op aarde bestaat,' zei hij. 'geluk dat is de in-
spiratie. ik heb gisteren de hele nacht door zitten
schrijven en merkte niet eens dat het licht begon
te worden. daarna heb ik een wandeling door de
stad gemaakt. zo vroeg in de morgen is de stad
een wonder, dauw, stilte en bijna niemand op

straat. alles is doorzichtig en de dag breekt aan, koud-lichtblauw, schimmig en teder. daar drinken we op, ouwe jongen. mijn gevoel bedriegt me niet: dit verhaal is een ommekeer in mijn leven.'

misjka schonk zijn glas in en dronk het leeg. zijn vingers trilden. hij had frappant mooie handen, smal, glad, licht van huidskleur met spits toelopende vingers.

'weet je, dit verhaal moet ik ergens onderbrengen,' ging hij verder. 'dat nemen ze overal. de rotzooi die ze tegenwoordig drukken. als je maar protectie hebt, dat is de hoofdzaak. ik heb al een toezegging gekregen. soechotin maakt het allemaal in orde...'

'misjka,' zei ik, 'moet je je verhaal niet nog eens doorkijken, ik zie er helemaal geen doorhalingen in...'

'dat heeft niks om het lijf, dat doe ik later... thuis lachen ze me uit, moet je weten. rira bien qui rira le dernier. nou, je snapt, ik laat niks los. over een jaar, dan zien we wel. dan lopen ze de deur bij me plat...'

de fles was al bijna leeg.

'hou op met drinken, misjka...'

'je moet jezelf opjuttten,' antwoordde hij. 'daarom heb ik vannacht veertig sigaretten gerookt...'

hij trok een schrift uit zijn zak. het was een heel dik schrift. even speelde ik met de gedachte hem te vragen het een paar dagen bij me te laten. maar toen keek ik naar zijn bleke voorhoofd, waarop een ader was opgezwollen en naar zijn scheef zittende, klungelig gestrikte dasje en zei: 'goed, leo

tolstoj, maar als je ooit je autobiografie schrijft, vergeet mij dan niet...'

misjka lachte.

'rotkerel,' zei hij, 'jij stelt het helemaal niet op prijs dat je met mij mag omgaan.'

ik ging er gemakkelijk bij zitten. misjka boog zich over zijn schrift. het was stil en schemerig in de kamer.

'in dit verhaal,' verklaarde misjka, 'heb ik iets nieuws willen brengen, iets, versluierd in de rook van dromen, tederheid, schaduwen en toespelingen... ik heb de pest aan de grofheid van ons leven...'

'genoeg met die voorwoorden,' antwoordde ik, 'begin maar...'

hij begon. ik was een en al oor. maar het viel niet mee. zijn verhaal was saai en slecht geschreven. een kantoorbediende werd verliefd op een balletmeisje en schreed onder haar raam op en neer. toen ging ze op reis en de kantoorbediende had het land, omdat hij in zijn liefdesdroom was teleurgesteld.

'ik gaf het luisteren al gauw op. de woorden die hij gebruikte waren vervelend, oudbakken en glad als geschaafde planken. niets werd zichtbaar - je zag niet wat die kantoorbediende er voor een was, noch wat het meisje moest voorstellen.

ik keek naar misjka. zijn ogen waren gaan gloeien. in zijn vingers kneep hij de uitgedoofde sigaretten fijn. zijn stompzinnige, smalle gezicht, moeizaam door een overbodige beeldhouwer gefatsoeneerd, zijn dikke, gele, uitstekende neus, zijn bleek-roze

gezwollen lippen - ze straalden nu allemaal licht uit en liepen langzaam vol met de kracht van een vreugdevol-verzekerde creatieve geestdrift die zich onwrikbaar in hem had vastgezet.

hij las tergend lang en toen hij eindelijk klaar was, stopte hij zijn schrift onhandig weg en keek me aan...

'zie je, misjka,' zei ik langzaam, 'tja, daar moet ik wel even over nadenken... je idee is heel origineel en het geheel heeft ook wel iets teders... maar de uitwerking, zie je... je moet het nog wel wat bijvullen, begrijp je...'

'ik heb drie jaar op dat ding zitten broeden,' antwoordde misjka. 'natuurlijk vind je er nog oneffenheden in, maar waar het op aan komt...'

hij voelde nattigheid. zijn lip begon te trillen. hij dook in elkaar en het duurde een eeuwigheid, voor hij zijn sigaret aan had.

'mishka,' zei ik toen, 'je hebt een pracht van een verhaal geschreven. er hapert hier en daar nog wat aan de techniek, maar ça viendra. verdomd zeg, in die kop van jou steekt me een heleboel...'

mishka draaide zich om, keek me aan en zijn ogen waren als die van een kind: vriendelijk, stralend, gelukkig.

'kom mee, we gaan de stad in,' zei hij, 'ik heb het benauwd hier.'

de straten waren donker en stil.

mishka drukte stevig mijn hand en zei: 'zoiets voel ik feilloos aan: ik heb talent. vader wil dat ik een betrekking ga zoeken. ik zeg niks. in de herfst ga ik naar petrograd. soechotin helpt me daar verder.'

hij zweeg, stak de ene sigaret aan de andere aan en zei toen zachter: 'ik heb af en toe zulke ogenblikken van inspiratie dat ik er gewoon beroerd van ben. dan weet ik dat ik alles wat ik doe precies zo moet doen. ik slaap slecht, de ene nachtmerrie na de andere en een gevoel van malaise. het kost me drie uur om weer omlaag te komen en te kunnen inslapen. dan heb ik 's ochtends hoofdpijn, een doffe, afschuwelijke pijn. ik kan alleen maar 's nachts schrijven, als ik alleen ben, als het overal stil is, als het vuur in me brandt. dostojewski schreef altijd 's nachts en dronk daarbij een hele samowar leeg, voor mij zijn het sigaretten... weet je, dan kun je de rook wel snijden...'

we naderden mishka's woning. het schijnsel van een lantaarn viel op zijn gezicht. een onstuimig, mager, geel, gelukkig gezicht.

'ze zullen nog eens grote ogen opzetten, godverdomme!' zei hij en drukte mijn hand nog steviger. 'in petrograd bereikt iedereen de top.'

'maar je moet er wel voor werken, mishka,' zei ik.

'sasjka, beste vriend!' antwoordde hij en hij lachte hartelijk en beschermend. 'ik ben niet van gisteren, wat ik weet, dat weet ik, maak je maar geen zorgen, ik ga niet op mijn lauweren rusten. kom morgen bij me langs, dan nemen we het nog eens door.'

'goed,' zei ik, 'ik kom.'

we namen afscheid. ik ging naar huis. ik voelde me heel terneergeslagen.

babel

merel de groot

uit: 'de winkel' 2024

hoofdstuk 11b:

de geboorte van venus

venus staat met haar vlecht aan één kant door een knietje gezakt op een schelp drijvend midden op het water. ze is uit het schuim van de zee geboren. ik weet niet hoe dit gaat. zie het niet voor mij. moet het maar aannemen en dat doe ik dan maar.

uit een doos haal ik grote schelpen met grote roze monden. dat de zee zo iets kan maken. dat verwondert mij. deze vondsten getuigen van een wereld waar ik geen weet van heb en getuigd van diepe gronden. een wereld die wij eerst op moeten laten drogen en daarmee doden om hem in onze wereld op het droge aanschouwelijk te maken. zou dat zo zijn met alles wat je wilt ontdekken? je eigen wilt maken? de onderste steen boven. het onderste uit de kan?

ik ontdek het lichaam van de vrouw door een spleet van de douches in bretagne. kijk ik met mijn nieuwe vriendinnetje naar de prachtig glimmende lijven. glimmend en glanzend met mooie ronde vormen die wij niet hebben. nu kijk ik in de

kleedkamer van de roeivereniging waar het ruikt naar tena lady, naar de amazones van von kleist. met afgehakte borsten voeren de vrouwen strijd over wie het strakst ingepakte tasje heeft. hier leer ik dat je ook met twee föhns tegelijk je haar kunt drogen. de föhn, het ding waar mijn hondje van alles het meest bang voor is. alle dingen die in de categorie vallen van lucht die ergens doorheen wordt geperst, dus ook voor veegwagentjes en scheten. de föhn, rembo en rembo hadden er al iets mee en voor mij was het een van de hoofd attributen, main-tools uit mijn jeugd.

pak het platte rieten mandje met daarin de kam en de zwijnsharenborstel. breng het mandje naar de stoel en zet hem met de rugleuning andersom voor de spiegel neer zodat ze er goed bij kan. gelukkig heeft ze zich al aangekleed. met een peuk in de mond haalt ze de eerste keer de zwijnsharen borstel door je haar en trekt daarmee je hoofd naar achteren met haar mooi gemanicuurde handen. eilanden van hoop. fragmenten. schotten. ik spring op open zee van de ene naar de andere. het geluk en de intensiteit die het landen op een alvast kantelend schot mij opbrengt houdt mij gaande.

mijn haar begint te glanzen. dat komt door het zwijnshaar leer ik op youtube wanneer ik mijn eigen maison pierson via internet uit engeland aanschaft. de lengte van je haren bepaald het oppervlak van de borstel. ik heb er een met ook nylon haren ertussen omdat dit meer stevigheid biedt. de borstel komt aan met een kleinere borstel waarmee je om de tijd de borstel schoon moet maken en je terwijl je dit doet je afvraagt met welke borstel je dan de borstel waarmee je je

borstel schoonmaakt schoon moet maken. borstelen, leer ik later op youtube, doe je óók om je haren schoon te maken. ik maak mij geen enkele zorgen om de lange askegel die inmiddels aan mijn moeders onderlip hangt. waarom weet ik niet.

ik leer pas recent, tijdens het wedstrijdzeilen op het markermeer in een j70, dat iets niet weten niet erg is. de instructeur die op het voordek probeert te blijven zitten en zijn ogen in het pikke donker continue in de genaker gericht houdt zegt op elke, bijna elke vraag die ik hem stel, terwijl ik diezelfde genaker in het diepe donker tijdens een kolkende wedstrijd probeer te bedienen, dat hij het niet weet. ik heb dat iemand op die manier en zeker niet in zo een situatie, nog nooit horen zeggen. omdat ikzelf als ik iets nieuws leer altijd doe alsof ik het al weet is deze houding voor mij een totale opluchting. van pure blijdschap stel ik hem nog een keer een vraag waarop hij waarschijnlijk weer hetzelfde verlichtende antwoord zal geven. mijn vader zeilt hier trouwens ook nog ergens rond op de timeless van jan matser, eigenaar van de beste meubel designwinkel in wageningen. hij

is blind. mijn vader. wat ik hier doe weet ik niet. hem zoeken, inhalen, intimideren? dat weet ik dan weer niet.

je hebt spinakers en genakers. de ene houdt je vast met een paal die uit de punt van de zeilboot naar voren komt op het moment dat je dit wilt en een spinaker zit meer met lijnen zoals je dat verwacht vast aan volgens mij de mast. de bemanning van mijn schip zegt absoluut niet te weten hoe een spinaker werkt. het zijn geweldige gekleurde opbollende zeilen. in ons veld zijn er roze, gele en eentje is mintgroen. 20 duizend euro kost een nieuw paar zeilen voor de six-pack waar de schipper net een offerte voor heeft opgevraagd. hetzelfde bedrag als kosten koper maar deze heren komen mij niet bepaald dakloos over. als ik aan de bemanning vraag of six-pack buiten een spierbundel ook een zeilterm is weten ze mij het antwoord niet te geven. je kunt ook gewoon nee zeggen. het zijn prachtige dingen. je vliegt met je zeilen over het water. alles lijkt op elkaar. is hetzelfde principe. daarom lukt het mij ook om bij de overheid te werken.

iets ontdekken dus. zonder het dood te maken. de onderste steen boven. door nieuwsgierigheid gedreven. wat als napoleon alleen op bezoek was gegaan in de landen, continenten moet ik zeggen, die hij ontdekte? waartoe zou deze, misschien valse bescheidenheid, hebben geleid? hadden we dan nu wel op asfalt gereden of reden we nog steeds op karren door de modder rond? dan was er in ieder geval geen tijd geweest om thuis te werken want dan moest je steeds die kar met 4 man uit de modder trekken.

de schelp die ik nu pak zit in de telegraaf verpakt. ik vouw het krantenpapier open en leg de schelp tussen de blauwgrijze haren van het tapijt. het open doen, vouwen, pakken vind ik fantastisch. je weet steeds niet wat je tegenkomt terwijl de gulle gever waarschijnlijk wel nog weet wat hij in de dozen heeft gestopt. ik zeg waarschijnlijk omdat het mijn ervaring is, zowel als burger als ook als ambtenaar dat er altijd het risico is van iets te goed op te bergen. de paniek van niet meer weten in welke doos iets zit, waardoor de angst toe slaat dat het er helemaal niet meer inzit. bij de overheid leer ik dat als je niet weet waar iets is, waarvan anderen zeggen dat het er wel degelijk is, het er niet is omdat je het niet kunt vinden. één van de kafka-eske basisprincipes van de bureaucratie.

maar dat had napoleon dus misschien ook. de verslaving van het ontdekken. je hebt de ene prop op bonk nog niet opengevouwen en bent alweer nieuwsgierig naar de ander. maar goed de gedachte dat de ontdekkingsreizen van napoleon een uit de hand gelopen thee fuifje zijn geweest kan misschien alleen gedacht worden door een vrouw wiens vader blind rondzeilt op de inmiddels binnenzee van zijn vader en voorvaderen op een schip dat 'de timeless' heet.

maar wat als je wordt ontdekt? je zit al heel lang in die doos en dan gaat de bovenkant opeens open en zie je het licht? komen er twee grote handen die jou krijsend en nat de andere wereld in tillen. daarom is het ook helemaal niet fijn. zo'n berlijnse muur die wordt omgehakt. ineens in een compleet andere wereld terecht te komen. unboxing is leuk als je iets nieuws aan de andere

kant van de wereld hebt besteld en na lang wachten de doos die per schip en per busje naar je toe is gekomen open mag maken. maar wat als je zelf in die doos zat of zit? uit de kast komen levert waarschijnlijk hetzelfde scala aan emoties en associaties op maar dan doe je het ten minste nog zelf. doe het zelf. het bevrijdende gevoel van naar een bouwmarkt gaan om iets in elkaar te klussen. alles in eigen hand. in potentie zelfs de hele schepping. niets anders om in te geloven dan alleen maar in jezelf.

ik zou je zo graag in een doosje doen. maar ja hoe kom ik eruit? hoe verschijn ik? hoe kom ik boven? hoe kom ik die kast uit en niet met mijn achterwerk maar met de, met mijn, bovenkant naar voren. een vraag de hans klok volgens mij ook nog steeds erg bezighoudt. moet ik om uit de box te komen mijzelf of de ander eerst achter een rookgordijn met het haar van wilders en van trump in stukken zagen? ook niet bepaald leiders trouwens die bij wijze van ontdekking op de thee gaan bij de ander. zo makkelijk is dat niet. globalisering. als alles en iedereen tegelijkertijd in beweging komt. alle muren omver, alle deuren en grenzen open waardoor ik in het vondelpark alleen nog maar heel slecht engels praat met andere hondeneigenaren.

misschien dat we daarom wel als bezetenen pakketjes over de hele wereld naar elkaar aan het toesturen zijn die, terwijl we over duurzaamheid zitten te lullen, door moderne slaven die bellend met de andere kant van de wereld deze pakketjes eerst per schip en daarna per busje naar ons toe komen brengen. omdat we weer iets uit willen pakken. aan onze unieke ogen willen laten

verschijnen van iets dat gemaakt is en we met eigen handen aan het daglicht willen tonen. de gynaecologen van het kapitalisme. dit is van mij omdat ik het heb uitgepakt. eigenlijk is er na napoleon dus nog steeds niets veranderd.

alexander nieuwenhuis
uit: 'heem' 2024

daar was het houten bruggetje waarover ik elke dag van school naar huis was gefietst. ik liep naar het midden van de brug en keek naar het ondiepe water. de geur van de rottende bladeren die op de bodem lagen kwam weer op. er zat een licht zilte zweem in die ik herkende als de geur van hier. op deze brug had ik lang geleden met een hengel gestaan aan welks haakje ik stukjes brood bevestigde voordat ik de dobber in het water gooide om vervolgens veel te lang en verveeld te wachten, totdat de dobber plotseling toch onder water werd getrokken en ik vol van schrik een vis op de wal haalde, waarvan ik geen idee had wat ermee te doen. nu leunde ik mijn armen op de witgeschilderde reling van de brug die veel lager was dan ik het me herinnerde. er was een tijd geweest dat ik me aan deze brugleuning omhoog had getrokken om op de rand te kunnen staan en de leuning als evenwichtsbalk te gebruiken, misschien om indruk te maken op andere kinderen, of anders gewoon omdat het kon. in die tijd was een brugleuning niet alleen een brugleuning. het kon even goed een evenwichtsbalk zijn, of ontelbaar veel andere dingen. maar op een zeker moment waren de dingen alleen nog maar zichzelf geworden en ik vroeg me af wanneer dat eigenlijk was gebeurd.

misschien, dacht ik, was het op de houten brug in gangen dat ik op de drempel stond. hoe lang had ik daar niet staan twifelen op de pont de diable die zich bijna achttien meter boven het water verhief? er waren anderen geweest, franse gespierde jongens met zongebruinde borstkassen die gedurfd de rivier in sprongen en zich, als ze weer boven kwamen, aan een steen uit het water optrokken om gelijk weer het steile pad omhoog te nemen voor de volgende sprong. net niet meer zo'n jongen en nog net geen volwassene, had ik daar op de rand gestaan en getwijfeld of ik net zoals zij zou springen. de geluiden van toen kon ik weer horen; beneden klonk het spel van kinderen die elkaar op de oever achtervolgden en volwassenen sloegen een shuttle over en weer. iemand had een gitaar en speelde blackbird, de wind blies door de mimosa struiken en nu en dan reed er een auto over de houten balken van de brug, een denderend kabaal veroorzakend. zwak en bang, zo had ik op de rand gestaan en daardoor had ik niet kunnen zien dat als ik inderdaad de sprong zou wagen, het een ander soort sprong zou zijn dan die de franse jongens onstuitbaar aan het springen waren. het zou geen sprong in het vitale water van de jeugd zijn, maar een weifelende val in de poelen der volwassenheid. op het precieze moment dat ik het water zou raken, zou de geest van de jeugd in het niets verdwijnen, al kon ik dat afscheid toen nog niet aanvoelen. ik stond enkel maar moed te verzamelen voor iets waarvan ik voelde dat het moest en dat ik nog nooit gedaan had. in mij verzette zich iets tegen wat zou komen, maar ik wist ergens ook dat hetgeen waar ik me tegen verzette onvermijdelijk was. ik heb iets nodig,

zei ik zacht, als teken om te springen. bij de volgende auto stel ik het niet langer uit. een paar keer haalde ik diep adem. de zon scheen op mijn witte lijf, de cicaden begonnen al vroeg op de dag te tsjirpen. alles was nu zon geworden, nauwelijks nog zichtbaar, en terwijl ik weer een diepe teug adem nam hoorde ik in de verte een auto aankomen. de bel van een fietser deed me opschrikken en ik pakte de reling van het bruggetje steviger vast. ze reed met volle vaart achter me langs over de houten leggers die, net zoals de leggers op de pont de diable hadden gedaan, een denderend kabaal lieten horen, waardoor ik in zulke mate schrok dat er iets in mijn ruggengraat knapte ter hoogte van mijn hart. lang nadat de fietser was verdwenen en het stil geworden was, steeg er uit het riet een reiger op en vloog traag weg over de daken. voorzichtig bewoog ik een kootje van mijn wijsvinger en haalde, nadat ik het een eindeloos ogenblik niet had gedaan, diep adem, alsof ik na onder water te hebben gezweefd net op tijd weer aan het oppervlak was teruggekomen. ik voelde wat er was veranderd. zoals eerst, zo zag ik nu de treurwilgen weer wiens lange dunne takken de brede sloot net niet raakten. ik herinnerde hoe we tijdens het schaatsen die takken vastgrepen om te remmen, meestal tevergeefs. een val op het harde ijs volgde dan onvermijdelijk en een gulzig opkrabbelen met rode wangen zoekend naar nieuwe richtingen om heen te schaatsen, nieuwe plekken om uit te glijden terwijl het skipak dat ik had aangetrokken tegen de kou steeds natter werd en ik uiteindelijk, als het al bijna donker was met de schaatsen in de hand snel naar huis moest lopen voordat ik afkoelde, verlangend naar een warme

douche en de chocolademelk die al klaarstond. mijn hele lichaam gloeide nu, het bloed gierde door mijn aderen, als een paling dacht ik, die terugkeert naar waar hij is geboren. langs de treurwilgen liep ik rechtdoor en met de bocht mee richting het weggetje dat tussen twee garages door naar de binnenplaats leidde waar in totaal vijf garages stonden die als voetbalgoals hadden gediend. daar was het steegje met zijn bemoste, scheefliggende stenen waar ik ontelbaar vaak overheen rende van het pleintje naar de schutting van de derde tuin waar we woonden, of soms als we verstoppertje speelden verder weg naar achteren waar plekjes waren in de thujahagen waar je niet kon worden gezien en waar ik het bijna in mijn broek deed van de spanning als de zoeker dichterbij kwam. de derde schutting, daar kon ik nu makkelijk overheen kijken naar de oude tuin. er lag kunstgras over de stenen, maar het pad dat er lang geleden was gelegd was als vanouds en ook de balk waar de schommel aan had gehangen was nog dezelfde. ik zag het huis waar alles had plaats gehad. jarenlang was ik daar elke dag opgestaan en naar bed gegaan, eerst in het kamertje met de licht blauwe vloerbedekking en de poster van michael jackson aan de muur en later in de grote kamer met de gouden muren en de kerstverlichting die, sterren imiterend, door gaatjes in het donkerblauwe plafond kwam en die op allerlei verschillende standen kon worden gesteld. daar opstaan en naar bed gaan en daartussen had het leven zich gevormd. van de dag dat ik op school het woord "school" leerde, tot het moment dat ik minder thuis zou slapen omdat ik steeds vaker bij vrienden logeerde, was dit huis er geweest. ik zag

nu weer de afgeragde schoenveter voor me die we uit de brievenbus hingen om de deur te openen voordat we een sleutel hadden en ook de glazen bal, groter dan een tennisbal, die ik op een dag in de voortuin had gevonden toen ik daar in de grond aan het graven was en waarvan niemand wist hoe die daar moest zijn gekomen. ik voelde weer mijn voeten knellen tussen de regenpijp en de muur als ik naar het dak klom wanneer het touwtje per ongeluk niet uit de brievenbus hing. op zolder wist ik hoe ik het kantelraam van buiten kon openen en ik onthield voor het leven de les dat je altijd, altijd, in je eigen huis moet kunnen inbreken. van de deur waar ik nu naar staarde, hadden andere mensen de sleutel. ze hadden de boom met de roze bloesems geveld waar ik lang geleden een hut in had gebouwd, er lag nu kunstgras op de plek waar we onze fietsen zetten. kon ik nog een keer via de regenpijp omhoog klimmen en dan van buitenaf het raampje openen? dat zou alleen maar heisa kunnen geven. ik kon enkel doen wat ik nu deed, terugwaaien als een blad dat niet meer aan de boom zal kunnen hangen. ouder en droger, meer nerf dan blad, keerde ik nu terug op dat eiland van de jeugd en kon ik plotseling alles weer meemaken. de eindeloze keren dat we over de schutting van de burens moesten klimmen om een bal te pakken die erover was gegaan, de plassen die zich vormden op het pleintje als het geregend had en waar we met extra vaart en opgetrokken benen door reden, de kussens van de bank die we op de trap legden om op een dienblad erover naar beneden te glijden op een volslagen roekeloze manier, dat alles stond me plotseling weer glashelder voor de geest. in zoveel

bomen was ik geklommen, steeds verder, steeds hoger, tot ik in hun kruinen terecht was gekomen waar ik dan uren kon zitten en om me heen staarde zonder dat iemand merkte dat ik daar zat. in boomkruinen, leek het me nu, had ik het belangrijkste gedeelte van mijn jeugd doorgebracht, kijkend naar de spelende kinderen op de grond die krioelden en vechttten en knikkerden en voetbalden. totdat aan het einde van de basisschool, op de een of andere manier, duidelijk werd dat dat niet meer de bedoeling was. dat niet alleen het spelen voorbij was en we nu met elkaar gingen praten, maar dat ook in de bomen klimmen blijkbaar niet meer bij de leeftijd pastte, of zoiets. in die tijd klom ik een keer tijdens de ochtendschemering door het dakraam om mijn eerste gedicht te schrijven, een tekst waar een kat in voorkwam die in de vroege ochtend miauwde. later volgden als mijn moeder op reis was de eerste feestjes waar we op het dak rookten en flessen martini en pasoa dronken, waar we voor hadden gespaard en begonnen we gesprekken te voeren die in zichzelf al geestverruimend waren en die duurden tot de zon opkwam. ik zag weer de vriendinnetjes voor me die bleven slapen in het veel te grote bed onder de onechte sterrenhemel die zachtjes gloeide op de laagste stand, zonder dat er iets gebeurde, terwijl die nachten werkelijk alles gebeurde. nu zag ik, nog altijd naar de achterdeur starend, een blonde vrouw uit het raam licht verontrust terugstaren. het was haar deur geworden en ze had alle recht om zich af te vragen waarom dat gezicht met verwarde haren over de schutting naar haar deur keek. ik dook snel weg, liep rond het huizenblok en kwam bij het pad dat naar het

grote veld leidde waar ik jaren had gevoetbald. zoveel keren had ik daar tussen de huizen gelopen, in volle verwachting van wie er aan het voetballen zou zijn. nu was het veld leeg, maar het werd nog steeds omringd door de bomen die er al die tijd al hadden gestaan.

decennia waren voorbijgegaan, ik was de hele wereld over gevlogen, maar de bomen waren gebleven. de esdoorns en de eiken, de berken en de wilgen, de vlier en de hazelaars maar ook de brandnetels en de stinkende gouwe, de daslook en de hondsdrif, de weegbree, de paardenbloem en het gras. allemaal waren ze getuige geweest van het voetballende en verstoppertje spelende kereltje dat de wereld in zou gaan en mij zou worden. verbijsterd groette ik ze nu. ik kon niet ophouden met ze te begroeten alsof het oude

vrienden waren die uit de dood waren opgestaan. ik spreidde mijn armen en sprak de namen uit die ik vroeger nog niet kende. dag sterke eik, dag frisse hondsdrif, dag walmende daslook, dag brandnetel met je vreselijke prik, dag weegbree met je helende kracht, dag stinkende gouwe met je gele sap, dag bittere paardenbloem met je pluïsjes, dag berk o heerlijke boom, dag zoete vlier, dag waelewortel die alle wonden zo wonderlijk snel aaneenwast, dag wilg met je prachtige blad, dag rozebottel, zo vaak heb je me geprikt als ik de bal moest vinden in je struik, dag rijzige esdoorns die dit veldje omringen als een muur die tegen alles zal beschermen, dag zwarte plekken voor de goals die modderig worden in de herfst en waarover je heerlijke slidings kunt maken als het precies nat genoeg is, dag zandbak en glijbaan, dag klimrek en wip. terwijl ik mijn armen weer naast mijn lichaam bracht hoorde ik nu schelle stemmen dichterbij komen en het stuiteren van een bal. er verscheen een groepje jongens en een meisje op het veld, die naar de blauwe goals liepen voor een goede pot. daar klommen er al twee op de goal terwijl de groep begon met het ritueel van het verdelen van de teams. iemand riep vijf namen voor de ene groep en vier voor de andere. er werd nagedacht, gewogen of dit een eerlijke pot zou kunnen worden, maar vooralsnog leverde het geen instemming op. een andere jongen deed een voorstel dat beter werd ontvangen, maar de algehele overeenstemming bleef vooralsnog uit. ik besepte me opeens dat als iemand me nu zou vragen wat ik op dit veld aan het doen was en waarom ik naar de kinderen staarde, het beantwoorden van die simpele vragen mijn vermogens

ver te boven zou gaan. ik draaide dus om en liep in de richting van de uitgang van het veld. keerde mijn rug naar het groepje spelende kinderen en vertrouwde erop, ook al was het niet mijn zaak, dat ze een bevredigende verdeling zouden vinden voor een goede wedstrijd. misschien duurde de wedstrijd wel altijd voort. hadden steeds andere kinderen op dit veld de nobele taak opgepakt en zouden er elke zomer nieuwe kinderen na het avondeten vanuit de huizen verschijnen en door de steeg stromen naar het grasveld dat nooit meer voor iets anders zou worden gebruikt. langzaam, veel langzamer dan ik ooit had gelopen, ging ik nu tussen de huizen door, in de richting van de straat terwijl ik hoorde hoe op het veldje het spel nu eindelijk losbarstte. "schiet!", riep iemand, en niet veel later iemand anders "vrije trap" waardoor ik voelde hoe lang ik hier al niet meer aan de beurt was en dat er daar iets plaatshad waarvan ik destijds misschien niet voldoende had genoten. ik had het wel gewild, mijn voet op de stam van een esdoorn zetten, me optrekken aan de eerste tak en dan weer, tak voor tak, naar boven.

tonnus oosterhof

jan glas

uit de bundel dubbel glas 2012

het slot van het gedicht:

'gebed ien doodsgevoar'

naachtzuster n.

het hail wat minsen votbrocht

en vertelde ais dat geleuvige minsen op t lest
voak veul angstiger binnen as nait geleuvege.

t is hail noar om te zain.

je perbaaiern ze gerust te stellen,
mor ze binnen nait gerust te stellen.

glas

k michel/t oosterhof

matthias de koning

bert brecht

'vijf moeilijkheden

bij het schrijven van de waarheid' 1936

1/ de moed om de waarheid te schrijven;

2/ de wijsheid om die waarheid te zien/te herkennen;

3/ de kunst om de waarheid hanteerbaar te maken als een wapen;

4/ het oordeel, diegene uit kiezen in wiens handen de waarheid effectief wordt;

5/ de truc om de waarheid onder velen te verspreiden ,

brecht

brecht schreef dit document voor verspreiding in hitler-duitsland. het wordt uitgegeven als een speciale editie van het antifascistische tijdschrift "our time", uitgegeven

bert wagenaar van krevelt

thomas hertog

uit: 'het ontstaan van de tijd' 2023

mijn reis met stephen hawking voorbij de oerknal

er is het heelal rondom ons, met zijn effectieve wetten en zijn configuratie van sterren en sterrenstelsels, die hier en daar leven herbergen, het maakt op zich niet uit of dat nu alles is wat er is, dan wel een minuscule fractie van een gigantisch multiversum. de situatie is en blijft dezelfde: dit universum, de kosmos die wij observeren, heeft een groot aantal fysische eigenschappen die het uitzonderlijk geschikt maken om leven voort te

brenghen. wat er ook moge - of niet moge gebeuren in verre, oorzakelijk onafhankelijke universums zou eigenlijk volledig irrelevant moeten zijn om het biofiele karakter van ons universum te begrijpen.

hawking

wat nu? die avond in beverly hills was stephen, in de nasleep van de veronderstelde revolutie van het antropische universum, en met de muziek van de cubaanse band op de achtergrond er klaar voor om voorgoed afstand te nemen van het antropische principe. 'laten we dit grondig aanpakken' zei hij. omdat het voor ons niet langer te verantwoorden viel om de falsifieerbaarheid van de kosmologische theorie uit te besteden aan een onwetenschappelijk principe, zwoeren we dat we haar fundamenteën zouden herdenken. het was van meet af aan duidelijk dat het scheppingsraadsel ons tot diep in de wortels van de natuurkunde zou voeren. we stonden er alleen voor. de snaartheoretici zaten in een ander heelal.

florian diepenbrock

frits van oostrom

uit: 'de reinaert' 2023

de dieren koesteren zich in de lentezon en maken 'een praatje met elkaar over alles wat er zoal in hun wereldje gebeurde'. dan komt corbout de kraai aangevlogen, die verkondigt dat koning nobel de leeuw morgen een hofdag zal houden. bij die gelegenheid kan elk dier dat iets te klagen heeft over een ander zijn grieven uiten. 'de koning zal elke klacht onderzoeken en wee de schuldige. maar wie onschuldig is hoeft absoluut niet bang te zijn!'

de proclamatie van de kraai maakt alle dieren zenuwachtig. 'wie kon zeggen dat hij volkomen onschuldig was? het was nu een jaar geleden dat de koning de laatste rechtszitting hield. en in dat jaar had iedereen wel iets uitgehaald, wat niemand weten mocht.' belijn de ram en iezegrim de wolf zijn er niet gerust op. cuwaert de haas zegt bovenal benieuwd te zijn wat reinaart de vos zal doen. niemand heeft immers zoveel op zijn kerfstok als reinaart, 'de grootste schavuit. er was in het hele land geen dier te vinden, dat niet van reinaarts streken te lijden had gehad.' maar nu ging er een einde komen aan de streken van de vos. koning nobel zou de klachten van eenieder aanhoren en rechtvaardig vonnissen. vol vertrouwen zochten de dieren hun nest, kuil of hol op, om rustig te gaan slapen.

de grote dag breekt aan. (vanaf hier volgt oud goud het origineel vrij nauwgezet.) alle dieren zijn present – behalve reinaart, die beseft wat hem te wachten staat. als eerste neemt iezegrim de wolf het woord, en klaagt op hoge toon dat reinaart 'mijn vrouw heeft bedrogen en mijn kinderen mishandeld, zodat er twee zelfs blind geworden zijn'. andere klachten over reinaart volgen. tot

grimbeert de das het opneemt voor zijn oom de vos. hoe vaak heeft iezegrim hem niet op zijn beurt benadeeld en bedrogen? de klagers zijn volgens de das zelf geen haar beter. bovendien: reinaart is al sinds geruime tijd 'een eerlijke vent' geworden. hij houdt zich aan de vrede die de koning heeft geboden, en eet geen vlees meer.

maar dan komt er een rouwstoet naar de open plek waar koning nobel zitting houdt. voorop gaat luid jammerend de haan canteleer, met op een baar het lijk van zijn dochter coppe, de kop half van het lijf gereten. canteleer vertelt hoe reinaart hieraan schuld draagt. de vos heeft zich een dag tevoren aan hem voorgedaan als vrome kluizenaar, en aan de haan een brief getoond waarin stond dat het nu koningsvrede was. maar zodra de familie canteleer zich daardoor veilig waande voor een gezamenlijke wandeling sloeg reinaart toe en greep hij coppe moorddadig bij de keel. het lijfelijke bewijs van reinaarts bloeddorst maakt indruk op de koning. de vos moet voor het gerecht verschijnen.

nobel stuurt bruin de beer om reinaart te gaan halen. aangekomen bij diens hol maupertuis sommeert hij de vos om mee te komen naar de koning. reinaart antwoordt dat hij al van plan was om te gaan, maar dat hevige maagkrampen hem aan huis gekluisterd hielden. bij gebrek aan beter heeft hij namelijk een vreemde spijs gegeten, honing... de beer begint te watertanden en smeekt reinaart hem te brengen naar de holle eik waarin deze honing schijnt te zitten. de boom ligt bij een timmerman voor houtbewerking; als bruin er dieper in kruipt met zijn snuit komt de beer klemvast te zitten. zijn gebrul alarmeert de

omwonende dorpelingen, die te hoop lopen voor berenvlees; zelfs pastoor en koster laten zich niet onbetuigd als slager. met uiterste krachtsinspanning weet bruin zich los te scheuren. bloedend en mishandeld kruipt de beer op zijn achterste terug naar het hof. het vel van zijn oren en wangen is achtergebleven in de boom.

gustaaf van de woestijne. 1921

de koning is natuurlijk furieus over deze flagrante schending van zijn autoriteit. hij besluit als tweede indager tybeert de kater te sturen; misschien niet beresterk maar wel zo schrander. doch ook hem weet reinaart te misleiden: dit keer met een verhaal over een muizenkolonie in de nabijgelegen schuur van een koster. als tybeert in het aardedonker naar de 'muizen' springt, raakt hij gevangen in een strik die daar gespannen stond om uitgerekend reinaart de vos te vangen, die onlangs een haan uit dezelfde schuur had geroofd. tybeerts gekrijs wekt heel het huisgezin. de kater krijgt rake klappen en raakt een oog kwijt. uiteindelijk weet ook hij zich los te wurmen, brengt de koster met zijn klauwen een

verwonding toe en keert zelf zwaargewond terug naar het hof.

na deze dubbele mislukking stuurt de koning grimbeert op pad, als reinaarts enige vriend ten hove. de das vindt inderdaad de vos bereid om met hem mee te gaan naar nobels rechtszitting. ('je hebt in je leven wel moeilijker dingen op te knappen gehad.') onderweg biecht reinaart een reeks wandaden uit zijn verleden op. neef grimbeert geeft zijn oom hiervoor plechtig vergeving; maar nauwelijks is dat ritueel voltrokken of reinaart neemt een jonge haan te grazen die hij uit zijn ooghoek rond zag scharrelen.

reinaart vreest voor wat hem aan het hof te wachten staat, maar is vastbesloten om zich tot het uiterste teweer te stellen. pontificaal gaat hij voor de koning staan en geeft hoog op van zijn onwankelbare trouw. maar een nieuwe klachtenregen daalt neer. reinaart krijgt de doodstraf opgelegd. de koning beveelt iezegrim en bruin op een aanpalend veld een galg gereed te maken. tybeert gaat met ze mee. de strik die hij nog altijd om zijn hals heeft zal als strop gaan dienen.

reinaart heeft recht op een laatste woord. de vos begint met een omstandige belijdenis van schuld, en bekent hoe hij al jong de smaak van bloed te pakken kreeg. hoe hij vervolgens iezegrim ontmoette en met hem kameraadschap sloot. maar bij gezamenlijke strooptochten bleek de wolf een onbetrouwbare partner. hij liet regelmatig reinaart alle kolen uit het vuur halen om zich vervolgens zelf de buit toe te eigenen. is het niet godgeklagd dat deze zelfde iezegrim hem nu gaat

ophangen? één geheim wil reinaart nog delen met de koning voor het zover is: 'ik heb een hoeveelheid goud en zilver, zó groot, dat een flinke wagen er zeven keer over moet doen, om het weg te rijden!' nobel doet begerig navraag. reinaart vertelt dat het hier de schat betreft van de roemruchte koning ermerik, en dat zijn vader deze had gevonden. de oude vos had toen meteen bruin, tybeert, grimbeert en iezegrim bijeengeroepen voor een samenzwering. zij smeedden een complot om nobel van de troon te stoten en te doden. bruin de beer zou dan de nieuwe koning worden.

volgens eigen zeggen had reinaart lucht gekregen van de samenzwering, en meteen beseft dat hij hier onheil af moest zien te wenden. bruin als opvolger voor nobel zou immers een dramatisch slechte ruil zijn! reinaart ging zijn vaders gangen na en ontdekte waar de oude vos de schat had begraven. met zijn vrouw hermeline versleepte hij deze naar een nieuwe heimelijke plaats, vlak bij een oude put. bruin en de andere samenzweerdere gingen intussen door met plannemakerij; maar toen de schat, waarmee zij huurlingen moesten betalen, verdwenen bleek, viel hun hele plan in duigen. reinaarts vader verhing zichzelf toen uit wanhoop; maar bruin en iezegrim – zo sluit reinaart af – staan nog steeds in aanzien bij de koning, terwijl de arme vos zo dadelijk de strop krijgt. 'terwijl ik zoveel voor mijn koning heb overgehad!'

de rechtszaak is opeens bijzaak geworden; het gaat de koning om de schat. hij wenst dat reinaart met hem meegaat naar de plek waar die begraven ligt, de kriekenput geheten. maar de vos vertelt dat hij zich eerst moet schoonwassen van een

pauselijke banvloek, over hem uitgesproken omdat hij iezegrim had bijgestaan een klooster te ontvluchten waar de wolf in een bevestiging monnik was geworden, maar hem het eten veel te karig was. reinaart wil de volgende dag als boetvaardige pelgrim naar rome reizen en van daaruit naar het heilige land. tot die tijd kan de koning beter niet in het gezelschap worden gezien van een geëxcommuniceerde. nobels respect voor reinaarts rechtschapenheid stijgt eens te meer. hij stelt de dieren officieel in kennis van zijn besluit om de vos gratie te verlenen.

de dieren zijn geschokt door deze radicale wending. tiecelijn de raaf vliegt naar de galg en bericht daar iezegrim, bruin en tybeert dat de rollen zijn omgedraaid. het drietal haast zich terug naar het hof, waar zij meteen in hechtenis worden genomen vanwege hoogverraad. reinaart vraagt de koning om een leren pelgrimstas voor onderweg, te snijden uit de huid van bruin, en om stevige schoenen voor de lange reis, af te stropen van de poten van iezegrim en diens vrouw hersinde. aldus geschiedt. de volgende morgen zal reinaart vertrekken op zijn 'pelgrimage'. op zijn verzoek vergezellen hofkapelaan belijn de ram en cuwaert de haas hem tot aan maupertuis. bij zijn hol aangekomen vraagt de vos aan cuwaert om nog even mee naar binnen te gaan. binnen vertelt hij vrouw en kinderen dat hij de koning alles heeft kunnen uitleggen, en dat cuwaert hem is meegegeven als genoegdoening voor de geleden angsten. hij bijt cuwaert de kop af; het vossengezin doet zich tegoed aan hazenbout.

het is nu zaak om snel een veilig heenkomen te zoeken, voordat de koning doorkrijgt dat het hele

verhaal over de schat bij kriekenput is gelogen. reinaart weet een woeste streek waar het gezin voortaan idyllisch zal kunnen leven, ver buiten nobels bereik. hij stopt het hoofd van cuwaert in de pelgrimstas en maakt de wachtende belijn wijs dat zich daarin een vertrouwelijke brief bevindt die hij ten hove moet bezorgen. belijn reist terug naar het hof en presenteert vol trots zijn 'brief' aan de koning. de secretaris van het hof opent de tas en trekt daar tot algemene ontzetting de kop van cuwaert uit tevoorschijn. de koning ziet nu in dat reinaart hem heeft bedrogen. hij buigt het hoofd in woede en verdriet, en stoot een ijzingwekkende brul uit.

in de algemene verslagenheid springt plotse-ling firapeel tevoorschijn. hij is als luipaard verre familie van de leeuwenkoning, en durft daarom het woord te nemen. firapeel spoort nobel aan zichzelf te hervinden en komt met enkele concrete voorstellen. bruin, iezegrim en hersinde verdienen eerherstel en schadevergoeding; alle beren en wolven mogen daarom ten eeuwigen dage vrij-elijk jagen op belijn de ram en al diens soortgeno-ten. vervolgens is het zaak om reinaart op te spo-ren, en standrechtelijk te executeren. de koning stemt in met firapeels suggesties. de slotzinnen zijn weer van de zeeuw:

de officiële 'hoftijd' werd door zijne majesteit met twaalf dagen verlengd, opdat er feest gevierd zou kunnen worden ter ere van bruin en iezegrim.

dat heel de dierenwereld na dit avontuur extra op moest passen voor de listen van reinaart, zal iedereen begrijpen.

jair stranders

julien benda

het verraad der intellectuelen

noem het beschaving

thijs kleinpaste

in een democratie kun je niet straffeloos schrijven –julien benda

het lijkt verplichte kost om een introductie op het leven en werk vanjulien benda te beginnen met de observatie dat hem het ongelukkige lot ten deel is gevallen een boek te hebben geschreven waarvan de titel vele malen bekender is dan de inhoud, en dat die titel bovendien de status van een gevleugelde maar van zijn oorspronkelijke betekenis losgemaakte evergreen kreeg, zodat het 'klerkenverraad', zoals hij het zelf noemde, in de meest uiteenlopende essays en redeneringen opduikt om een punt (hoogst zelden in lijn met wat benda bedoelde) kracht bij te zetten. benda's 'la trahison des clercs', nu vertaald als 'het verraad van de intellectuelen', is, met andere woorden, een van die zeldzame boeken die zelfs óngelezen verkeerd begrepen kunnen worden.

de auteur die de term muntte, wachtte onderwijl meer het tegenovergestelde lot. waar 'la trahison des clercs' de status kreeg van een kernachtige samenvatting een specifiek idee over de verantwoordelijkheid van denkers in het publieke leven raakte de auteur zelf in de vergetelheid. benda's overlijden in 1956 voltrok

zich in stilte - al was hij daar deels zelf debet aan hij had verzocht om necrologieën achterwege te laten, zodat hij niet postuum de hypocriete lofprijzing zou hoeven ondergaan van een wereld waarmee hij zijn hele leven lang op voet van oorlog had verkeerdt. een kort bericht dat toch verscheen merkte op dat na 'zoveel controverse, en klinkende polemieken (...) de stilte niet als een verrassing zou hoeven komen', om wat later nog toe te voegen dat men, indachtig zijn wens, zich duidelijk 'had gehaast dat verzoek in te willigen'

hoewel het 'verraad van de intellectuelen' in zijn eerste bestaansdecennium twintig drukken kreeg in frankrijk alleen vijf het al in het eerste jaar na verschijning uitkwam in het verenigd koninkrijk en de verenigde staten; hoewel benda liefst tot vier keer toe genomineerd werd voor de nobelprijs voor de literatuur en eenmaal voor de prix goncourt en ondanks het overweldigende eigentijdse succes van zijn boek (zowel in oplage en vertalingen als oververhitte discussie); en ondanks zijn status als een van de belangrijke auteurs van zijn generatie, is benda's voetafdruk in de ideeëngeschiedenis van het interbellum klein. het aantal aan hem gewijde studies is zeer gering. de eerste (en eigenlijk enige) grote, gezaghebbende biografie over benda was in druk op het moment van zijn overlijden en werd (nota bene) geschreven door een amerikaan, robert niess. zelf memoreerde benda in zijn autobiografie dat een vriend hem eens toewierp dat als er ooit een uitgever op het idee zou komen om een reeks levens van obscure

mensen te publiceren, hij vast een prominente plek zou krijgen. benda's reputatie was niet altijd zo beroerd. zeker voor de tweede wereldoorlog genoot hij zowel in zijn eigen 'frankrijk als in de rest van europa aanzien. hij werd geprezen in binnen- en buitenland – onder anderen t.s. eliot loofde hem als 'de straatveger van de rotzooi van onze tijd' – en in nederland opperde eddy duperron aan menno ter braak dat hij het geruchtmatige 'la tahison des clerics' zou kunnen vertalen, niet in de laatste plaats omdat het zo krachtig aan hun eigen zorgen appeleerde. ter braak volgde benda's wer toen al een tijdje met enige aandacht en herinnerde zich hem bovendien van een ontmoeting tijdens het schrijverscongres voor de verdediging van de cultuur in parijs in 1935, dat was gewijd aan de politieke crisis in europa. de 'witte-muisachtige' benda had in debat met zijn critici met scherpe en ironische argumenten van zich af gebeten. ter braak bekende dat benda hem het minst sympathiek scheen als hij zijn 'farizeïsche wraakzucht' wat al te veel de vrije loop liet, maar was onder de streep toch vol lof. dat ter braak hem gunstig gezind was, kwam met name doordat benda zonder enige reserve, tegen de tijdgeest in, durfde te spreken namens de waarheid en de 'hogere' waarden, tegen de wereldlijke belangen van politieke bewegingen of de staat in. benda streed, juist omdat het 'klerkendom' hem dierbaar was, onvermoeibaar tegen de 'verwarring van waarheid en staatsraison' – niet omdat de waarheid een of ander belang diende, maar,

zoals ter braak opmerkte, eenvoudigweg omdat het de waarheid is.

du perron en ter braak zagen in benda een eenmanscomité van waakzaamheid; even doortastend in zijn analyse van de staat van de wereld als onverzettelijk in zijn strijd daartegen. ze moeten een grote verwantschap hebben gevoeld – ter braaks eigen ‘politicus zonder partij’ bezit in ieder geval een flinke gelijkenis met de van alle partijzucht en ideologie onafhankelijke klerk die benda verdedigde.

maar hun enthousiasme mocht niet baten. ter braak moest bekennen geen tijd te hebben om la trahison des clerics zelf te vertalen; du perron probeerde nederlandse uitgeverijen ertoe te verleiden maar kreeg nul op rekest, en na de oorlog verdween de aandacht helemaal. het maakt de verschijning nu, van deze eerste vertaling in het nederlandse, des te meer bijzonder – en niet in de laatste plaats omdat het de gelegenheid biedt om benda met een frisse blik, en van een grotere historische afstand, te beschouwen.

benda

terugblik. prognose

als ik de huidige mensheid bekijk in het licht van haar morele staat zoals die naar voren komt in het politieke leven, zie ik, samenvattend, een massa die haar passie voor het realisme en de twee belangrijkste vormen daarvan - de passie voor de klasse en de passie voor de natie - bewuster beleeft en beter organiseert dan ooit, en een beroepsgroep die zich vroeger tegen het realisme van de massa verzette maar daar nu mee is gestopt, dit realisme zelfs heeft overgenomen en is gaan verkondigen dat het nobel en moreel juist is; kortom, ik zie een mensheid die zich aan het realisme uitlevert met een unanimité, een gebrek aan kritiek en een heiligverklaring van haar eigen driften waar in de geschiedenis nog geen voorbeeld van bestond.

we kunnen deze constatering ook in een andere vorm gieten. stel je voor dat iemand uit de twaalfde eeuw een globale blik werpt op het europa van nu; hij ziet hoe mensen vanuit de krochten van hun ziel hun best doen naties op te bouwen (om het opvallendste aspect van het realistische streven te noemen); hij ziet dat dit steeds beter lukt; hij ziet hoe er steeds meer consistentie komt in de groepen die een stukje aarde willen bemachtigen en hun identiteit zoeken in wat hen anders maakt; tegelijkertijd ziet hij hoe een van de meest vereerde klassen zich inspant om deze tendens tegen te werken; hij ziet hoe wetenschappers, kunstenaars en filosofen de wereld confronteren met een geestesgesteldheid die van naties geen weet

heeft, hoe ze onderling gebruikmaken van een universele taal; hij ziet hoe degenen die de morele waarden voor dit europa ontwerpen een cultus van het menselijke prediken, of toch tenminste van het christelijke, en juist niet van het nationale, en hij ziet hoe ze hun best doen om, lijnrecht tegen de naties in, een groot universeel rijk te stichten met het geestelijke als uitgangspunt.

de twaalfde-eeuwer kan zich afvragen: 'welke van deze twee stromingen zal het winnen? gaat de mensheid zich richten op het nationale of op het geestelijke? laat ze zich sturen door de wil van de leek of door de clerus?' en de geestelijk ingestelde groep blijft zichzelf nog zo lang trouw dat de toeschouwer geruime tijd kan blijven twijfelen; lang is het realistische principe nog niet helemaal aan de winnende hand. maar inmiddels is het spel gespeeld; de mensheid is nationaal; de leek heeft gewonnen. en zijn triomf gaat al zijn verwachtingen te boven. de klerk is niet alleen overwonnen, hij is geassimileerd. de wetenschapper, de kunstenaar en de filosoof zijn even gehecht aan hun natie als de landbouwer en de koopman; de lieden die de waarden voor de wereld ontwierpen, doen dat nu voor de natie; de dienaren van christus verdedigen het nationaal belang. alle mensen zijn leken geworden, ook de klerken.

heel europa is luther gevolgd, ook erasmus. ik schreef al dat de mensheid vroeger, om precies te zijn in het europa van de middeleeuwen, met de waarden die ze van haar

klerken kreeg opgelegd het slechte deed maar het goede eerde. het lijkt me duidelijk dat het moderne europa, met zijn geleerden die verkondigen hoe prachtig de realistische instincten wel niet zijn, het slechte doet en het slechte eert. dit europa lijkt op de bandiet uit het sprookje van tolstoj, waarin de kluizenaar naar de bekentenis van de bandiet zit te luisteren en stomverbaasd roept: 'de anderen schaamden zich tenminste nog voor hun bandieterij, maar wat moet ik met iemand die er trots op is?'

een kind kan vertellen waar het heengaat met een mensheid waarvan elke groep zich verbeterer dan ooit ingraaft in het bewustzijn van haar specifieke belang, juist als specifiek belang, en zich door haar moralisten laat voorspiegelen dat ze onovertroffen is, juist zolang ze alleen dat belang als wet accepteert.

zo'n mensheid stevent af op een totale, alomvattende oorlog zoals de wereld nog nooit heeft gezien, of dat nu een oorlog wordt tussen naties of tussen klassen. wanneer de ene groep een leermeester als barrès de hemel in prijst omdat hij roept: 'we moeten fanatiek opkomen voor datgene wat ons in essentie maakt tot wie we zijn', terwijl de naburige groep haar leider toejuicht omdat hij een weerloos volkje aanvalt met de verklaring: 'noodzaak kent geen wet', dan is de mensheid rijp voor de zoölogische oorlogen waar renan over schreef zulke oorlogen lijken in zijn woorden op de oorlogen op leven en dood die tal van knaag- en roofdieren met elkaar uitvechten.

waar het gaat om de natie hoeven we maar aan italië te denken en waar het gaat om de klassen volstaat het voorbeeld van rusland om te illustreren tot welke ongekend volmaakte haat jegens alles wat vreemd is een groep kan worden gedreven door een bewust beleefd realisme dat eindelijk van alle niet-praktische moraal is bevrijd. bovendien, en dit sterkt me alleen maar in mijn verwachtingen, worden deze twee volken over de hele wereld als voorbeeld gezien door de mensen die ofwel willen dat hun natie groot wordt, ofwel dat hun klasse zegeviert.

volgens mij hoeft deze sombere prognose niet zo sterk te worden bijgesteld als sommigen denken nu ze zien dat er een paar resolute stappen tegen oorlog zijn gezet; er is een supranationaal gerechtshof in het leven geroepen en een aantal verdragen ondertekend door volken die met elkaar in conflict waren, maar deze nieuwigheden worden de naties eerder opgedrongen door hun ministers dan dat ze het gevolg zijn van wat naties zelf willen; ze worden puur ingegeven door belangen - de angst voor oorlog niet de daarbij behorende schade - en absoluut niet door een verandering in de publieke moraal.

deze nieuwigheden mogen de oorlog dus misschien tegengaan, ze laten de oorlogsmentaliteit intact, en er is geen enkele reden om aan te nemen dat een volk waarvan het respect voor een contract uitsluitend is gestoeld op praktische belangen, het niet een keer zal breken als het daar meer profijt in ziet.

als er ooit een toestand van vrede komt, berust die niet op angst voor oorlog, maar op liefde voor de vrede zelf; niet het afzien van een daad kan vrede brengen, maar een nieuwe instelling van de geest. in die zin kan de minste schrijver meer voor de vrede betekenen dan het machtigste gerechtshof. bovendien laten die gerechtshoven economische oorlogen tussen naties en klassenoorlogen ongemoeid.

'vrede is niet de afwezigheid van oorlog, maar een deugd die geboren wordt uit de kracht van de ziel.' (spinoza)

carel alphenaar
jacob israël de haan
uit: 'ondergangen' 1907

de molenaar, van arkel, was een verouderde man, door zenuwzieke pijnen gehavend. zijn rug boog omgetrokken naar beneden, moeilijk op te buigen. links was zijn lichaam temet verlamd. hij had warmte nodig, en het open werk op de werf kon hij maar doen met pijnen en vloekende moeite. en manskraft minder kon niet worden gemist, nu de zaak in laatste jaren in schulden was geraakt, door die sterke mededinging van stoomfabrieken. en 'n molen die maalde, daar zat bij goed werk nog wel verdienste in. maar 'n molen die ontijdig verkocht moest worden, dat was rommel, talhout', dat z'n schuld niet opbracht. vrees, dat de boel aan de paal² moest, dreef de oude man op, dat hij zich overzwoegde in het pijnlijke lijf. en hij joeg de zagers op, joeg de losse vlotters op, als die dronken werden, lui. de mensen buitenom, die niet

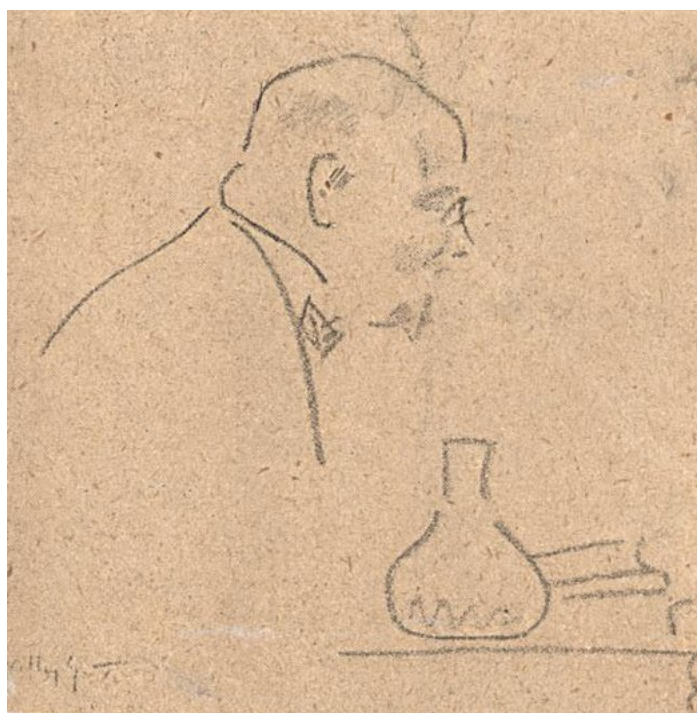
wisten van schulden en zorg, die schimpten op hem.

zijn vrouw was blind, geheel onzichtbaar. van binnen waren haar ogen hulpeloos vernietigd, terwijl hun buitenbouw schadeloos was, gaaf, waardoor men niets van blindheid merkte. meestentijds zat ze voor het raam van de woonkamer, en ze kon welhaast niets meer doen. zij was op tamelijke jaren al, toen haar gezicht verloren viel, en haar handen hadden hun fijne aantasting verloren, zodat ze niet gevoelig lezen en werken kon. een blind jong meisje van nauerna had haar alles op de vingers willen leren, maar dat was onmogelijk mislukt. door die verblinde jaren was zij een doodse vrouw geworden, die nooit iemand 't eerste aansprak, niet ontevreden was met 't deel, dat men haar toebracht, maar ook nooit iemand voordelig prees. uitgaan deed ze niet. zij zat maar op haar plaats, waar ze wind hoorde vegen over het riet, en spoelende water klas peren langs 't walletje, wanneer wind opstormde. haar grijze ogen, wreed, staarden in onzichtbare nacht, terwijl haar witte werkeloze handen stil naast elkaar lagen in haar schoot.

zij luisterde. angst had haar steeds bezig in haar blind verijdelde bestaan, dat er een fel breekbaar ongeluk gebeuren zou in het binnenwerk van de molen. die was vervallen, omdat er enige jaren al te weinig aan onderhoud was besteed, waarvoor geen vrij geld was. en er kon niet meer worden geleend, en als de molen moest worden verkocht, geen kosten en geen schulden kwamen er uit. ze zouden broodnodig arm zijn, meteen verminderd in stand, als molenaarsknechten. het was haar angst. ze kon de molen niet rustig zien, en 't was

onhoorbaar in de woning of die wel werkte, al dan niet. toch wist zij ogenblikkelijk snel als hij stilstond. haar kinderen verbaasden zich daarom. geen rust had zij eer dat iemand van de molen terugkwam, en ze wist, dat he niets was, een kleine feil in de scherpte der zagen, maar stellig geen onbetaalbaar-duur mankement.

eens, toen zij waarnam, dat de molen, die ze niet zien kon en niet horen, met vlotte wind geruime tijd ijdelstond, toen was zij opgeangst uit haar doodsblinde zitten, onhoudbaar. ze was alleen op de woning. gegild had zij van hun achter-erf af, over warm-zonnige waters-treek naar de molen toe, tot haar jongen overkwam, verschrokken, en haar vond neergezakt aan de wal, geheel verbijssterd. zij snikte, of er dan iets was met de molen, dat die zo lang stil en leeg stond in zo'n volle voordelige wind? nee, zei de grote jongen, vreemd en wrevelig, er was niets, daar ging hij al weer. zij bemerkte dat ook, hoewel zij niet zien en niet zo ver horen kon.

de haan (willy sluyter)

j meijer

uit: 'de zoon van een gazzen' 1967

de zin voor humor was bij jacob israël de haan al lang verstikt door zijn achterdocht. wat door van vriesland heenspeelde zou eens door j. c. bloem worden geformuleerd: 'een zonderling, van wien men alles kon velen, als men zijn gevoel voor humor deelde; bovenal een hart van goud, dat - weinig eigenschappen lijken mij zóó hoog in een mensch aan te slaan - geen oogenblik dupe van de menschen was en ze toch altijd met zijn gedesabuseerde goedheid tegemoet trad.'

colofon:

open kunstenaarsvereniging 'de (eerste) republiek' (sinds 1992) en 'de balie' (sinds 1982)

inlichtingen o.a.bij:

<https://debalie.nl/> <https://www.discordia.nl/>
<https://www.stan.be/> <https://barreland.nl/>
<https://deroovers.be/> <https://theatertroep.nl/> -
correspondentie: riserv@gmail.com

--deze keer met: matthias de koning, merel de groot, tonnus oosterhof, margijn bosch, florian diepenbrock, alexander nieuwenhuis, jair stranders, emma remmelts, carel alphenaar, annette kouwenhoven, bert wagenaar van krevelt,
&&